

JAHON ADABIYOTIDA ROMANLARNING O'RNI

Muxlisa Abdujalolova

Adabiyotshunoslik magistri

e-mail: bmuqumov@gmail.com

Anotatsiya. Jahon adabiyotida romanlar, adabiyot turlari ichida ahamiyatli o'rin olgan janrlardan biridir. Romanlar, qissalar, hikoyalar, hikmatli so'zlar, ijodiy yozmalar va boshqa adabiy turlar orqali insoniy hayotning murakkab xususiyatlari va tabiatining tasvirlarini bermoqda. Romanlar, mualliflar tomonidan umuman odamning yaratilishi, tabiatining o'zgarishi, ijodiy va fikriy qadriyatlarni ko'rsatish, jamiyatning yangilanishi va insonning hayotdagi o'zgarishlari bo'yicha ko'rsatmalar berish uchun ishlatiladi. Jahon adabiyotida mashhur romanlarning ko'pligi, o'zgaruvchilar, ijodiy zamonaviylik, insoniy tanqid, ijodiy aktsentlar, hamda tarixiy va ijodiy tillar bo'yicha bo'lgan an'anaviy tartibda aks ettiriladi.

Kalit so'zlar: lingvistik kontekst, epik janr, epik tahlil, badiiy texnikalar, romanlar turkumi.

THE ROLE OF NOVELS IN WORLD LITERATURE

Annotation. In world literature, novels are one of the types that have read a significant place within the types of literature. The novels give images of complex features and naturalness of human life through stories, stories, wise words, creative writing and other literary types. Novels are used by authors to provide guidance on the creation of a person in general, the change of nature, the display of creative and thought values, the renewal of society and the changes of a person in live. World literature reflects the plurality of popular novels in the traditional Order of variables, creative modernity, creative bravuxa, human criticism, creative accents, as well as historical and creative languages. Linguistic context, epic genre, epic analysis, artistic techniques, series of novels.

Key words: Linguistic context, epic genre, epic analysis, artistic techniques, series of novels.

РОЛЬ РОМАНОВ В МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. Романы как один типов художественной литературы играют важную роль в мировой литературе. Через романы, рассказы, повести, новеллы и другие литературные формы можно познать изображения сложных черт и природу человеческой жизни. Романы используются авторами для обозначения создания человека, изменения его природы, демонстрации творческих и мыслительных ценностей, обновления общества и наставлений по изменениям в жизни человека. В мировой литературе большое количество популярных романов отражено в традиционном порядке, который варьируется в зависимости от переменных творческой современности, творческой бравуры, человеческой критики, творческих акцентов, а также исторического и творческого языка.

Ключевые слова: лингвистический контекст, эпический жанр, эпический анализ, художественные приемы, серия романов.

“Roman” atamasi (fransuzcha “roman” so'zidan olingan) hikoyaviy adabiy janrga ishora qilinadi. Dastlab, roman tillarining lingvistik kontekstida (ko'pincha o'rta asrlarda har qanday adabiyot asarini belgilash uchun ishlatilgan) adabiy kompozitsiyani bildirgan. Vaqt o'tishi bilan bu atama yanada kengroq hikoyaviy asarni qamrab olish uchun rivojlandi. “Roman” keng qamrovli epik janr bo'lib xizmat qilib, inson hayotini ijtimoiy tasvirlar bilan bog'liq holda tasvirlaydi. U ko'p sonli qahramonlar taqdirini taqdim etishi va muhim voqealarni keng miqyosda tasvirlashi bilan hikoya va latifalar kabi boshqa hikoya janrlaridan ajralib turadi. Roman janri inson hayotining murakkabliklarini chuqur o'rganish qobiliyati bilan ajralib turadi, bu mualliflarga shaxslarning intilishlari, tajribalari va qo'rquvlarini o'rganish va taqdim etishda katta erkinlik beradi. Romanlar turli mavzularni, jumladan, tarixiy, adabiy, fantastik, romantik va psixologik jihatlarni qamrab olishi mumkin, bu ularning o'ziga xos boyligi va ko'p qirraliligiga hissa qo'shadi. Bu xilma-xillik roman janriga hayotning tarixiy, madaniy va insoniy qirralarini chuqur va mazmunli yetkazish imkonini beradi. Jahon adabiyotining turli mamlakatlarida, turli asrlarda yaratilgan romanlar kelajakdagi

pozitiv va o'zgarishlar uchun ko'plab insonlarga yo'l ochadi. Bu barchasi jahon adabiyotiga bog'liq, yuqori saviyada ijodiy yaratmalaridir. Roman janri odatda bosh qahramonni asosiy qiladi va uning taqdiri jamiyatdagi o'rnini doimiy ravishda o'zgartirmaydi. Bosh qahramonning hayoti va muhitiga qarab, uning taqdiri yoki jamiyatdagi o'rnini o'ylashda, bosh qahramonning ozgina darajasiga ko'ra yoki insoniy fazilatlariga nisbatan past bo'lishi mumkin. Bu jarayonda bosh qahramonning taqdiri va jamiyatdagi joyi orasida o'zaro qat'iy ziddiyatlar paydo bo'ladi va bu ziddiyatlar romanning epik janrining muhim qismidir.[1] Bosh qahramonning shaxsiy fazilatlarini bu tarzda, boshqa qahramonlar bilan taqqoslash va jadal kurashishlarda o'ziga xosdir. Bu munosabatlar o'rtasidagi kattalik va bosh qahramonning jarayonlardagi ozgina tushunchalarini, maqsadlarni, muammo va muvaffaqiyatlarni kashf etishga olib keladi. Bosh qahramon bilan jamiyat, muhit yoki urf-odatlar orasidagi ziddiyat va kurash, romanning epik janrining xususiyatlarini o'z ichiga olgan. Roman, tarixiy davrning boshlarida, mavjud adabiy janrlarga parodiya sifatida kirib kelgan. Romanlar, shakl va hajmi bo'yicha o'zgarishi mumkin bo'lgan keng turdagi adabiyot janri bo'lib, ularning bir-biriga bog'liqlik va kelishuvi mavjud. Bu qaroratni ko'rib, romanlar turkumiga duch kelgan bir necha shakl va hajmlar mavjud. Dilogiya, trilogiya, tetralogiya va hokazo, bular romanlar turkumida qo'llaniladigan turlardan ba'zilaridir. Bu shakllar asarni necha qismga bo'lganligini yoki qahramonlar hayotidagi kelajak voqeani ko'rsatadigan ozgina usullarni ifodalaydi. Misol uchun, dilogiya ikki qismdan iborat bo'lishi mumkin, har bir qism esa mustaqil roman sifatida ko'rinadi. Unda bosh qahramonlar taqdiri tasviri har ikkala kitobda davom etadi va ikkala qism bir biri bilan aloqador. Bu turda yaratilgan ikki kitobdan iborat ikki mustaqil roman, ya'ni roman-dilogiya, umumiy mazmuni, g'oyasi, asosiy qahramonlari, voqealar tizimining o'zaro bog'liqligi bilan bir butunlik yaratadi. Shu tarzda, har bir kitob o'zining ozgina qismini saqlab qoladi, ammo ular bir-biriga tushuntiruvchi aloqa va bog'liqlikka ega bo'lgan umumiy mazmuni o'z ichiga oladi. Haqiqatan ham, trilogiya - bu uchta mustaqil kitobdan iborat romanlar to'plami bo'lib, ular o'rtasida mustaqil qahramonlar va voqealar bor, lekin ular o'zaro bog'liqlikka ega bo'lgan boshqa umumiy mazmuni o'z ichiga olgan qissa. Trilogiya bitta badiiy loyiha hisoblanadi, bu esa uchta ayrim kitoblar orqali badiiy qonunlar,

voqealar va qahramonlar tasvirlanganidan tashqari, umumiy mazmunning o'zini o'zida saqlaydi. Trilogiya asarlarining bosh qahramonlarining hayoti va tajribalari, asarning o'tgan davriga bo'lgan ta'siri va uning ijtimoiy-huquqiy tafsilotlarini o'z ichiga olgan bo'lib, ularni aloqador va bir-biri bilan bog'liq holatda ko'rsatadi. Ushbu shaklda trilogiya ijtimoiy hayotning katta bir davrini ifodalaydi va ko'rsatadi. Bu o'zida badiiyliги, struktura va mazmuniy mavzularini saqlaydi. Bunday romanlar tarqalgan va ommaviy tanqidiy qabul qilingan bo'lishi mumkin, chunki ular o'zlarini turli yo'nalishlarda, turli jihatlarida rivojlanishni ko'rsatish orqali bir umumiy mavzuni yoritishadi.[2] Lev Tolstoy, Sergey Aksakov, Jon Galsworthy, Najib Mahfuz, Vasili Yan, va Sadridin Ayni o'zlarining yaratishlarida turli janrlar, mazmunlar va shakllar orqali ijtimoiy, fikriy, va adabiy muammolarni ko'rsatishgan adiblardir. Ular yozgan asarlar, jahon adabiyoti tarixida o'z o'rnini egallagan va muvaffaqiyatli tan olingan asarlardir. Trilogiya va tetralogiya shakllaridagi romanlar, adibning badiiy loyihalarini yanada kengaytirish imkoniyatini beradi. Uch yoki to'rt kitobdan iborat bo'lgan bu tur asarlar, qahramonlar, voqealar va mazmunlar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq o'rgatish orqali o'qituvchining qo'li va fikriyatini mustahkam qilish imkoniyatini ta'minlaydi. Bu shakl, adibning turli badiiy texnikalar va mazmuni orqali o'z g'oyasini ifodalash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Romanlar, jahon adabiyotidagi eng muhim va mashhur janrlardan biri hisoblanadi. Ular adabiyot sohasida keng qamrovli va ko'p to'plangan turda yaratiladigan, odamning insoniy jihatlarini, jamiyatning o'zgarishi va tarixiy olaylarni tasvirlaydigan asarlar bo'lib, adiblar uchun uning epik tahlili va badiiy qo'llanilishi yoki jamiyatga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Romanlar, odamlarni xilma-xillik, turma-tuzuklik, madaniyat va jamiyatga oid masalalar bilan tanishtiradi. Bu janr o'quvchilarga fantastik dunyolar, qahramonlar va voqealar orqali o'z hayol qurganlarini chuqurroq o'rgatish imkoniyatini beradi. Ular ko'p qatlamli vaqt va joy o'lchovlarda o'tkazilishi mumkin bo'lgan qahramonlarni qamrab olish orqali o'qituvchi va talabalar uchun qiziqtiruvchi hikoyalar yaratishga imkon beradi. Bu esa o'quvchilarni kitob o'qishga, o'zlarini tahlil qilishga va kritik fikrlashga yondashadi. Romanlar jahon adabiyoti tarixida madaniyat va jamiyatning o'zgarishi, shakllanishi, o'rni va roli haqida ko'plab fikr-mulohazalarni taqdim etganlar. Ular insoniy jihatlarini o'rganish, turli

mavzuni qamrab olish, ijtimoiy muammolarni o‘rganish va tahlil qilish, insonning hayotini o‘rgatish bo‘yicha amalga oshirilgan adabiyot turlari hisoblanadi. Romanlar, o‘quvchilarga qahramonlarning murakkab hissiyotlari, fikrlari, va ichki dunyosini tushunishga o‘z hissasini qo‘shadi. Bu asarlar, o‘quvchilarni qahramonlar bilan hamdard bo‘lish va ularning o‘z hayot o‘rinlarini tushunishga olib keladi. Qahramonlar o‘quvchilarga qiyinchiliklarni, xursandliklarni, xotiralarini, hamda muammo va muvaffaqiyatlarning ularning hayotida o‘z o‘rinini qanday o‘zgartishi haqida ko‘plab o‘zgaruvchilar beradi.[3] Romanlar inson psixologiyasining turli jihatlarini tasvirlash orqali o‘quvchilarni insonlar orasidagi xilma-xillik, tajribalar, va hissiyotlar bilan tanishtirish imkonini beradi. Ular o‘quvchilarga o‘zlarini va boshqa odamlarni tushunishda ko‘p tomondan qo‘llaniladigan analizlarni taklif qiladi. Romanlar, o‘quvchilarni dunyoning turli qonunlariga, xilma-xilliklarga va jamiyatning o‘zgaruvchilariga ta‘sir qilish orqali insonning hayotini tahlil qilish, dunyoni o‘rganish va tushunishga o‘quvchilarni o‘z ichiga tushiradi. Bu esa ularni o‘zlarini va boshqalarini tushunish, insoniy munosabatlarni tahlil qilish va qonunlarga ko‘ra harakat qilish orqali insonlarning o‘zini tuzatishiga olib keladi. Romanlar madaniyat, o‘zlik va jamiyatning shakllanish va rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ular jamiyatning tarixiy, madaniy va ijtimoiy sohalarini o‘rgangan oqimlarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, romanlar odamlarga o‘z shaxsiyatini va dunyodagi o‘rnini yaxshi tushunishga yordam beradi. Romanlar ko‘pincha ijtimoiy va siyosiy g‘oyalarni ifodalash, jamiyatdagi muammolar va tengsizliklarni aks ettirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Ular jamiyatdagi o‘zgarishlarni va muhokamalarni keltirib chiqarish, mavjud tartibni tanqid qilish, ijtimoiy va siyosiy masalalarga e‘tibor qilishga o‘zaro hamkorlik qilishadi. Romanlar o‘zlarini o‘zgartirish, ishlarini yangilash, va jamiyatda e‘tirof qilinmagan muammolar uchun diqqat jalb qilish imkonini taqdim etadi. Bu janr mualliflarga turli mavzular va g‘oyalarni o‘rganish, ularni sevgi, adolat, hayotning ma‘nosi, shaxsiyat, va boshqa ko‘p narsalarga oid savollarga javob berish uchun ilhomlantiruvchi muhit yaratadi. Romanlar o‘quvchilarga o‘zlarini fikrlash, turli nuqtai nazarlarni ko‘rib chiqish, va muammolar haqida o‘ylash uchun ilhom baxsh etadi.[4] Romanlar madaniyat va o‘zlikni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ular jamiyatning tarixiy, madaniy va ijtimoiy

jihatlarni aks ettirishi, odamlarga o'z shaxsiyatini va dunyodagi o'rnini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Romanlar o'quvchilarni ilhomlantirishi va ta'sir qilishi, adabiy va madaniy an'analarning shakllanishi va rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Romanlar, faqat qiziqarli emas, balki atrofimizdagi dunyoni o'rganish va tushunishga imkon beradi. Ular yangi g'oyalar, qarashlar, va istiqbollarni taklif qiladi, dunyoqarashimizni kengaytiradi va o'zimizni, shuningdek, boshqa odamlarni yaxshi tushunishimizga yordam beradi. Romanlar hayotning turli tarixiy, ijtimoiy va madaniy jihatlari haqida gapirishlari, shuningdek, zamonaviy dunyoda duch keladigan muhim muammolar va muammolarni ko'tarishlari mumkin. Ular bizga murakkab mavzular va hodisalarni tushunish va tahlil qilishda yordam beradi va ular bilim va ta'limning qimmatli manbalariga bog'liq bo'lib, turli janrlarda tajribalar yaratish imkonini beradi.

Romanlar bizning g'oyalarimizni, hissiyotlarimizni va harakatlarimizni ko'rsatish kuchiga ega. Ular bizga o'sish va yaxshi inson bo'lishda yordam bera olish mumkin bo'lgan qadriyatlar, g'oyalar va ma'naviy prinsiplarni o'rgatishi mumkin. Romanlar biz uchun ilhom va motivatsiya manbai bo'lishi mumkin. Ular muvaffaqiyatga erishish, qiyinchiliklarni ustiga olish va to'siqlarni anglatish haqida hikoyalar aytishi mumkin, bu esa o'z o'zimizni rivojlantirish va o'sishga yo'l qo'yadi. Romanlar bizga nima mumkinligini va o'zimizga ishonish orqali har qanday muammolarni hal qilishimiz mumkinligini ko'rsatishi mumkin. Ular kuch va motivatsiya olib kelishi mumkin, shubha va qo'rquvni qisqa qilishga yordam berishi mumkin. Umuman olganda, romanlar zamonaviy dunyoda ahamiyatli o'rin o'ynaydilar. Ular sirliroq va maqsadga yo'naltirish, ta'lim olish, qadriyatlar va g'oyalar olish, shuningdek, ilhom va motivatsiya uchun imkoniyatlarni taklif qilish orqali bizni qiziqtirib, o'rgatib va rivojlantirishga olib kela olishadi. Ular jamiyatimiz va madaniyatimizni shakllantirish va o'zimizni yaxshiroq anglashda yordam bera olishadi.[5] Romanlar adabiyot, jamiyat va madaniyat sohasidagi tajribani o'rganish, o'zgartirish va tahlil qilishda yaxshi vositalardir. Roman adabiyotning asosiy janrlaridan biri hisoblanadi, chunki u qahramonlar hayoti va ularning o'rtasidagi munosabatlari haqida uzoq muddatli hikoya qiladi. Romanlar o'zining kirish, syujetni ishlab chiqish, hikoya chizig'i, tavsif va personajlarni o'z ichiga olgan xususiy tuzilishlari bilan ajralib turadi. Romanlar jahon

adabiyotda muhim o‘rin tutib, shuningdek, boshqa olamlarga sho‘ng‘ish va insonning his-tuyg‘ularini tushunish, hayotning muhim masalalari haqida fikr yuritishga imkon beradi. Bu janr, kichik voqea-hodisalardan boshlab katta tarixiy xalqaro eposlarga qadar ko‘p xil variantlarda paydo bo‘lishi mumkin. Romanlar, mualliflar uchun katta erkinlik beradi, chunki ular o‘zlarini ifoda etishda turli usullar va tilni qo‘llay oladi. Jumladan, romanlar kitobxonlar, mualliflar va butun jamiyat uchun katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular jamiyatning rivojlanishi, shakllanishi va muhokamasi uchun o‘ziga xos o‘rnini egallaydi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Pardayeva Z, “O‘zbek romani poetikasi”, -Toshkent, 2003-yil.
2. Sulton Z, “Adabiyot nazariyasi” -Toshkent, “Sharq”, 2005-yil, 265-bet.
3. Sanjar S, “Roman va tanqid” -Toshkent, “Fan, 2008-yil.
4. X. Karimovning “Adabiyot nazariyasining ilmiy asoslari” -Toshkent, “Yangi asr avlodi”, 2010-yil.
5. Mirzayev I “Badiiy uslub sehri” -Samarqand, 2000-yil, 121-bet.